

ОСВІТНІЙ ВЕКТОР ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Твердохлібова Яніна Миколаївна,

канд. пед. наук, викладач,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

Анотація. У статті порушено питання методики художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, розглядається зміст організаційно-методичної моделі художнього навчання в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість», оформленої дидактичною конструкцією з методичними функціями, а також форми і шляхи її практичної реалізації в системі сучасної художньо-педагогічної освіти.

Ключові слова: методика, дидактика, художньо-графічна підготовка, освітній вектор, навчально-творча діяльність.

Твердохлебова Я. Н. Образовательный вектор художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Аннотация. В статье раскрывается сущность содержания концептуальной модели методики художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного искусства. Методика художественно-графической подготовки студентов - будущих учителей изобразительного искусства рассматривается как структурно-логическая педагогическая технология образовательного вектора «обучение – познание – учение – творчество», оформленная в целесообразную дидактическую конструкцию с ее методическими функциями.

Представленная методика обучения основ искусства графики с ее логико-смысловым содержанием условий организации и осуществления

профессиональной теоретической и практической подготовки будущих учителей изобразительного искусства в области художественной графики.

Ключевые слова: методика, дидактика, художественно-графическая подготовка, образовательный вектор, учебно-творческая деятельность.

Ya. Tverdokhlebova. Educational vector of artistic and graphic training of future teachers of fine arts.

Abstract: The article reveals the essence of the content of the conceptual model of artistic and graphic preparation of future teachers of the fine arts. Based on a review of scientific studies on this issue are marked new conceptual ideas, pedagogical views of scientists on the theory and practice of art education of students in pedagogical universities. Sub-theoretical construct performs scientific and educational potential of art pedagogy and its component - art didactics. Construct model of didactic conditions of artistic and graphic preparation of future teachers of fine arts in the article is viewed as structural and logical system of artistic and educational interaction between teacher and students.

Regarding the nature of cognitive and practical ways of graphic activity of students, the author designed a didactic system that is purposeful on the decision of educational problems of vocational training in the field of graphic arts. Designated article mechanisms of cognitive and creative activity of students in the field of graphic art are due to the basic psycho-pedagogical and didactic regularities of the process of "cognition - teaching - learning - creativity".

Logical-semantic content of the conceptual model of artistic and graphic preparation of future teachers of fine arts combines multiple components in a designated process expedient didactic design with its methodological features.

Key words: methodology, didactics, artistic and graphic training, educational vector, educational and creative activities.

Актуальність і проблема. Демократичне перетворення всіх сторін людської життєдіяльності в сучасному суспільстві стали важливим фактором відродження національних, культурних, освітніх і духовних

цінностей. У цьому швидко мінливому процесі особливої значущості постає проблема модернізації системи художньо-педагогічної освіти. Художня підготовка вчителів з високим рівнем ключових компетентностей, здатності до продуктивної педагогічної діяльності потребує структурованої упорядкованості організаційно-методичного забезпечення освітнього вектора у відповідності вимог, викладених у міжнародних документах: Work programmer, Working Group B «Key Competences», «Key Competences for Life long learning: A European Reference Framework – IMPLEMENTATION OF «EDUCATION AND TRAINING» та рекомендаціях Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти, Національного агентства із внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (2015). Відтак, наукова розробка інноваційного змісту педагогічних засад підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва є нагальним завданням методичної науки. Цілком справедливим постає питання щодо наукового обґрунтування теоретичних засад методичної організації та шляхів їхньої реалізації в процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя. З огляду на потребу оновлення національної системи освіти та з метою реалізації сучасних вимог забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, окреслені завдання спрямовують науковців і практиків до пошуку доцільної в педагогічній практиці доцільної конструктор-моделі організаційно-методичного забезпечення освітнього вектора художньої підготовки фахівців в галузі мистецтва графіки.

Мета статті - висвітлення змісту організаційно-методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість».

Аналіз наукових доробок з окресленої проблеми свідчить про те, що в теорії педагогіки мистецтва значна увага приділяється проблемам художньої освіти [3,6]. Педагогічні аспекти художньої підготовки вчителів

розглядали вітчизняні вчені: В. Бутенко, Н. Кічук, С. Коновець, О. Рудницька, О. Шевнюк та ін. В наукових працях В. Бондаря, В. Загвязинського, І. Зязюна, С. Коновець, Н. Ничкало, В. Орлова, О. Отич, В. Радкевич, О. Рудницької, С. Симоненко, Г. Сотської, І. Туманова, О. Щолоковой визначаються дидактичні чинники, порушуються питання методичного забезпечення освітнього процесу підготовки майбутніх вчителів у різних галузях пластичних мистецтв. Істотним для розгляду проблеми є теоретичні положення учених В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Мороза, О. Падалка з питань моделювання структурно-змістових параметрів освітньої системи, про сутність дидактичних умов.

Пілотажне дослідження наукових доробок вчених та практичного досвіду художників-педагогів дозволило виявити основні концептуальні погляди з питань організаційно-методичного забезпечення процесу художньо-графічної підготовки студентів [3, 4, 7, 9].

Розгляд педагогічних парадигм вчених і практиків показав, що підвищення результативності підготовки вчителя образотворчого мистецтва до виконання своїх професійних функцій пов'язано не стільки з новими засобами і підходами до визначення цілей, завдань змісту художньої освіти, остільки з перебудовою дидактично існуючих засад в методичній організації навчально-виховного процесу на засадах національної культури, художніх традицій, цінностей народного мистецтва [3, 6]. Останнє припускає перехід від принципів екстенсивного розвитку художньо-педагогічної освіти до її інтенсифікації, що передбачає виховання професійно компетентної особистості вчителя, здатної на якісному рівні вирішувати питання організації та керівництва процесом художньо-естетичного виховання школярів. Аналітичне узагальнення матеріалів наукових концептуальних поглядів, ідей учених різних історичних періодів, що склалися в освітньому просторі початку ХХІ століття, а також освітніх парадигм вчителів-практиків засвідчили про існування більше 500 навчальних технологій. В основу покладено

сукупність трьох базових взаємозалежних компонентів: наукового, формально-описового й процесуально діючого [4]. Натомість, залишається практично не досліджена організаційно-методична технологія художньої дидактики в освітньому векторі, не розкрита змістова сутність наукової організації процесу навчання основ художньої графіки в системі вищих педагогічних закладів освіти.

Виклад матеріалу дослідження. Вивчення сучасного стану художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва свідчить про крайню односторонність підходів до процесу навчання основ художньої графіки. Існуюче положення справ викликає необхідність в розробці нової парадигми з проблем художньо-графічної підготовки вчителя, наукової організації навчально-виховного процесу. У розгляді педагогічних положень та методичних завдань щодо підвищення рівня професійної підготовки студентів у галузі мистецтва графіки ми спиралися на фундаментальні позиції методології філософії мистецтва, визначеної О. Рудницькою, котра розкриває теоретичні засади педагогіки мистецтва, позначає дидактичні чинники формування мистецької професійної компетенції особистості [6], а також дотримувалися концептуальних положень щодо наукової організації навчально-виховного процесу, представлених у фундаментальних працях О. Анісімова, Г. Атанова, Г. Балла, В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, С. Коновець, Н. Ничкало, Г. Сотської. У розгляді окреслених питань безперечною цінністю наукових поглядів є концептуальні ідеї С. Гончаренка з проблем методики як науки, котрий значну увагу приділяв питанням відбору змісту освіти, навчання та учіння. Вчений зазначає: «Визначення структури і змісту навчального предмета – специфічно методична проблема, що є предметом методики як науки» [2, с.17]. У такому контексті цінною є наукова позиція П. Підкасистого, який розкрив сутність поняття «мистецтво викладання», науково обгрунтував методи навчання та виховання, основи педагогічної техніки [5]. Безпосередньо, у світлі проблеми, вартують уваги науково-

методичні праці М. Резніченка з питань змістовних і процесуальних аспектів художньо-графічної підготовки студентів педагогічних вишів [7]. Важливо наголосити, що великого значення в сучасних умовах освітньої діяльності закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку вчителя образотворчого, набувають педагогічні погляди досвідчених художників-педагогів.

Весь масив емпіричного дослідження було узагальнено, що надало можливість створити організаційно-методичну модель художньо-графічної підготовки майбутнього фахівця. Початковою науковою позицією для визначення організаційно-методичних умов художньо-графічної підготовки вчителя образотворчого мистецтва стала теорія управління педагогічним процесом [1]. Основні положення теорії управління педагогічним процесом дозволили змістовно оформити структурно-функціональні складові освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість». Як засвідчили результати експериментального дослідження, структурно-комплексний підхід до змісту дидактичного й методичного забезпечення освітнього вектора дозволяє його учасникам здійснювати діяльність із продуктивним результатом: для педагога-художника - це розробка й прийняття управлінського рішення щодо планування, організації, виконання, контролю результатів, корекції складових змісту індивідуальної траєкторії навчання кожного студента в освітньому векторі; для студента - це художньо-пізнавальне навчання, учіння та навчально-творча діяльність в індивідуальній освітній траєкторії з метою оволодіння професійною здатністю [8]. Це робить можливим твердження про те, що методична організація художньо-графічної підготовки майбутнього фахівця в освітньому векторі полягає в: єдності структурно-функціональних зв'язків навчання та пізнання, учіння й творчості студента; єдності дидактичних і методичних взаємовпливів; всебічності педагогічного супроводу навчально-пізнавальної й творчої художньо-графічної діяльності студента

в його особистій освітній траєкторії; комплексному вирішенні широкого кола дидактичних завдань, методичних настанов; індивідуалізації процесу художнього пізнання, учіння й творчості з урахуванням здібностей кожного студента, темпів та ступеня оволодіння програмним матеріалом; організаційній і методичній мобільності; відповідності методів навчання основ мистецтва графіки цілям художнього навчання, спрямованих на формування художньо-аналітичного, художньо-образного графічного та композиційного мислення, мислення в матеріалі, й в цілому творчого мислення в процесі художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

У контексті зазначеного, нами було визначено поняття «художньо-графічна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва». Ми розглядаємо його, як особливий багатофакторний і процесуальний освітній вектор «навчання – пізнання – учіння – творчість», доцільно наповнений змістовними складовими компонентами педагогічних засад у цілому, і в тому разі, дидактичним супроводом, методичними настановами для кожного виду діяльності студента в його освітній індивідуальній траєкторії впродовж навчання у ВЗО.

Довгострокова педагогічна практика автора свідчить, що оволодіння професійними способами дій розумово-практичної діяльності в освітньому векторі художньо-графічної підготовки студентів педагогічних вишів ефективно здійснюється за умов дидактичного супроводу навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів, методичних настанов у ході виконання ними завдань-вправ репродуктивно-пізнавального, перетворювально-розвивального та творчого характеру за змістовими модулями «Графічна палітра», «Натюрморт», «Пейзаж», «Портрет, фігура людини», «Книжкова графіка», «Сюжетно-тематична композиція».

Змістова структура навчального матеріалу визначена в чотирьох блоках, кожний з яких включає систему навчально-творчих завдань-вправ

різної складності. Перший блок завдань-вправ забезпечує етап вивчення основ графічної мови та специфіки формоутворення засобами графічного рисунка, опанування графічної палітри як інструмента формоутворення, виразного графічного зображення конкретними зображальними матеріалами; оволодіння навичками вільного володіння техніко-технологічними прийомами й способами відтворення форми в лінійному, плямовому, лінійно-плямовому, штриховому, декоративному, комбінованому зображенні засобами оригінальної графіки. Другий блок завдань-вправ передбачає: оволодіння на професійному рівні прийомами та способами виразного графічного зображення на площині; усвідомлення загальних правил та закономірностей формоутворення, творчого методу оформлення логіки побудови візуального сприймання об'єктів у виразному зображенні. На цьому етапі важливими художньо-естетичними категоріями завдань та вправ передусім є: організація елементів графічного рисунка на зображальній площині; єдність стилістичної характеристики графічного рисунка; графічне зображення символу чи метафори форми, виявленої в стилістичній домірності й вираженої в змісті художньо-образної структури композиції. Завдання третього блоку містять матеріал для практичного опанування техніко-технологічними прийомами та способами графічного зображення образу форми в умовному середовищі на двомірній площині аркуша паперу. На цьому етапі студенти відпрацьовують навички при виконанні графічних композиційних начерків (клаузур) у різноманітних варіаціях; виконують ескіз-картон для виконання навчально-творчих робіт у техніках друкованої графіки (гравюри); подальше розвивається на більш якісному рівні мислення в матеріалі. Четвертий блок програмних завдань-вправ характеризується більш високим рівнем опанування розумово-практичними способами дій художньо-графічної діяльності через виконання композицій на задану тему із застосуванням творчого методу, авторського стилю графічного образотворення.

Визначені блоки взаємодоповнюють один одного, забезпечують перебіг навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студентів у процесі їхньої художньо-графічної діяльності. Кожен із блоків освітнього вектора містить методичні настанови до завдань-вправ, спрямованих на рефлексію закономірностей формоутворення й образотворення. Комплексний підхід забезпечує формування професійної усталеності, мистецької компетентності, здатності відтворювати мотиви сприйнятої дійсності зображувально-виражальними засобами художньої мови графіки.

Таким чином, складові компоненти освітнього вектора «навчання – пізнання – учіння – творчість» утворюють цілісну методичну систему, що має процесуальний характер: на першому етапі формуються знання, основи образного сприйняття дійсності та творів мистецтва графіки й художнє уявлення про графічну діяльність, тобто формується художньо-аналітичне мислення; на другому етапі практично виробляється система художніх умінь і навичок у графічному зображенні форми предметного світу засобами різних художніх технік, тобто формується мислення в матеріалі; на третьому - студенти опановують базові основи художньо-образної мови оригінальної й друкованої графіки, закономірності образотворення в графічній композиції безпосередньо в процесі навчально-творчої діяльності, тобто закріплюється здатність художньо-образного, композиційного мислення на професійному рівні.

Окреслені дидактичні умови є доцільними системоутворюючими чинниками педагогічного управління процесом професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в галузі мистецтва художньої графіки. Як свідчать результати дослідження, визначені умови, зміст і спрямованість завдань художньо-графічної підготовки студентів оптимально продуктивно забезпечують процес становлення фахівця з достатньо високим рівнем професійної здатності, компетентності. Таким чином, формування професійного самоусвідомлення та усталеності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва здійснюється в процесі

педагогічного управління освітнім вектором «навчання – пізнання – учіння – творчість» з індивідуальною траєкторією за умов дидактичного супроводу усіх форм діяльності студента й методичних настанов в ході виконання програмних завдань дисципліни «Теорія та практика графіки».

У ході дослідження визначено, що багатофакторний процес художньо-графічної підготовки студентів повинен протікати в системі педагогічного управління за умов дидактичного супроводу й доцільних методичних настанов у ході навчально-пізнавальної та навчально-творчої діяльності студента в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» з індивідуальною освітньою траєкторією. Результати проведеного дослідження з визначеної проблеми засвідчили достатньо якісний рівень професійної здатності й високий рівень предметної компетентності студентів [8].

Окреслений педагогічний конструкт уможливив введення в зміст освітнього вектора структурно-функціональних складових, а саме: змістового, організаційного, методичного, контрольного-аналітичного. Вони детермінуються гносеологічним, праксеологічним, оцінно-регулятивним компонентами та інноваційним змістом форм і методів шляхом дидактичного супроводу освітньої діяльності студента в індивідуальній траєкторії. Такий конструктивний підхід надав можливість отримати результати, на основі котрих можна якісно здійснювати оцінювання навчально-творчих досягнень студентів за стобальною шкалою ECTS у відповідності вимог програми за змістом кожного модуля [8].

Характеристики ознак рівня якості навчально-творчих досягнень становили основою розробки комплексу синтетично-інтегрованих критеріїв, показників для визначення стану художньо-графічної підготовленості студентів на різних етапах освітнього вектора. Для цього було систематизовано перелік програмного теоретичного матеріалу для засвоєння знань з основ історії та теорії мистецтва графіки, а також практичних завдань для оволодіння студентами графічною мовою

безпосередньо в навчально-творчій діяльності. Програмний матеріал для практичної діяльності студентів представлено як комплекс завдань-вправ за різноплановим змістом та рівнем складності, що складається із чотирьох блоків: графічна палітра формоутворення; художнє вираження засобами графічного рисунка; вираження образної структури графічного зображення; творчий метод створення графічного твору. Це вможливило виявити показники найбільш суттєвих характеристик якісного рівня навчально-творчих досягнень студентів та надало визначати три групи якісного рівня їхньої художньо-графічної підготовленості.

Перша група виявляє якісний рівень художньо-аналітичного мислення за такими показниками: прагнення до передачі загальних характеристик форм; вміння узагальнювати, абстрагувати форму, прагнення до її стилізації; вміння визначати головне в змісті графічного зображення; вміння підпорядковувати форми загальній образній структурі графічної композиції; здатність знаходити внутрішні смислові композиційні зв'язки в чотирьохвимірному зображенні в цілому; спостережливість і вміння аналізувати об'єкти навколишнього середовища, виявляти образні ознаки сюжету; своєрідність та оригінальність мислення, судження; наявність творчого задуму графічного зображення в композиційних начерках до початку його практичної реалізації; загальний рівень образності у композиції графічного навчально-творчого доробку в матеріалі.

Друга група показників, що визначає якісний рівень навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності студента виявляється в таких проявах художньо-образного мислення: прагнення до передачі образних ознак стану об'єктів графічного зображення; тенденція до використання образотворчих засобів для вираження й передачі особистого ставлення до об'єктів зображення в питаннях композиційного вирішення, графічного рисунка форм, визначення тону, пропорційних співвідношень; прагнення до виразних графічних варіантів вирішення завдання (характер графічного

рисунка); емоційність, що проявляється через креативність, індивідуальну художню манеру виконання графічного зображення.

Третя група показників характеризує рівень художньо-технічних навичок студента й визначається такими якісними проявами: уміння komponувати зображальну площину формату аркуша паперу; загальна пропорційність, конструктивність, тектонічність форм; рівень просторової організації елементів зображення; застосування закономірностей поетапного виконання роботи (методики виконання графічного зображення); знання та вміння використовувати допоміжні прийоми й засоби графічного рисунка; знання й уміння практично застосовувати засоби графічного зображення на основі знань наочної перспективи, пластичної анатомії, теорії світлотіні, принципів роботи тоновими відношеннями плям і лінії; знання й творче використання різних графічних технік, зображальних можливостей художніх матеріалів та прийомів і способів виразного графічного зображення; єдність художнього стилю, а також рівень завершеності графічної роботи.

Для виявлення якісного рівня ми використовуємо числову модель ефективності художньо-графічної підготовки майбутніх учителів у їхній навчально-пізнавальній та творчій діяльності. На кожного студента заповнювалася анкета числової моделі, результати якої обраховувалися, здійснювався аналіз якісної характеристики даних. Для визначення ефективності запропонованих засобів діагностики на початковому й прикінцевому етапах освітнього вектора були застосовані ознаки, котрі розкривають показники кожної критеріальної функції. Їм присвоєно цифрове значення, а саме: 3 - показник проявляється в цілому, 2 - показник проявляється частково, 1 - показник не проявляється, 0 - інформація відсутня. Цифровими показниками ефективності художньо-графічної підготовки студентів є числові значення середнього бала за відповідними групами показників. Якісний рівень художньо-графічної підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва здійснювався за

допомогою математичного обрахування. Узагальнений показник ефективності визначався середньоарифметичним значенням за формулою:

$$K_{cp} = \frac{K1_{cp} + K2_{cp} + K3_{cp} + \dots + K4_{cp}}{4},$$

При цьому, рівень художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде якісним, якщо $K_{cp} \geq 2,7$.

Оцінювання якості художньо-графічної підготовки студентів за визначеними показниками здійснювався для того щоб: по-перше, правильно прогнозувати, проектувати, моделювати рівні якості підготовки випускника, які вищий освітній заклад передбачає отримати в кінцевому результаті навчання студента; по-друге, забезпечувати дидактичним супроводом шляхи досягнення очікуваного рівня якості художньо-графічної підготовленості студентів у галузі мистецтва графіки, і своєчасно реагувати на небажані відхилення від його показників; по-третє, підвищувати якість методики художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, приводячи її у відповідність зі зростаючими вимогами до професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва; по-четверте, виявляти й оцінювати реальну якість художньо-графічної підготовленості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у відповідності нормативних вимог щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, Державного стандарту освіти та мети і завдань програми «Теорія і практика графіки».

Висновок. Реалізація організаційно-методичного забезпечення художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в освітньому векторі «навчання – пізнання – учіння – творчість» може продуктивно відбуватися за умов педагогічного управління, дидактичного супроводу з методичними настановами в ході навчально-пізнавальної, навчально-творчої діяльності студентів під час практичного виконання завдань-вправ різного рівня складності.

Література

1. Anisimov O.S. Osnovy metodologicheskogo myshleniya. Moskva: Vneshnetorgizdat, 1989. – 412 s.
2. Goncharenko S.U. Metodika yak nauka. Hmelnickij: HGPK, 2000. – 30 s.
3. Mistectvo u rozvitku osobistosti: Monografiya / Za red., peredmova ta pislyamova N.G.Nichkalo. CHernivci: Zelena Bukovina, 2006.- 224 s.
4. Selevko G.K. Enciklopediya obrazovatelnyh tekhnologij: V 2 t. Moskva: NII shkolnyh tekhnologij, 2006. T.1. – 816 s.
5. Pidkasistyj P.I., Portnov M.L. Iskusstvo prepodavaniya. Moskva: POR, 1999. – 212 s.
6. Rudnic'ka O. P. Pedagogika: zagalna ta mistecka: [navch. posibnik]. Ternopil' : Navchalna kniga – Bogdan, 2005. – 358 s.
7. Reznichenko N.I. Metodicheskie rekomendacii po sovershenstvovaniyu podgotovki uchitelej k rukovodstvu graficheskoy deyatelnost'yu uchashchihsya 1-4 klassov. Simferopol: Tavriya, 1988. – 78 s.
8. Tverdohlibova YA. M. Metodika hudozhno-grafichnoi pidgotovki majbutnogo vchitelya obrazotvorchogo mistectva / YA. M. Tverdohlibova. Disertaciya na zdobuttya kand. ped. nauk zi specialnosti 13.00.02 – teoriya ta metodika navchannya (obrazotvorche mistectvo). – NPU imeni M.P.Dragomanova, Kiïv, 2018, – 295 s.
9. Tumanov I. M. Risunok, zhivopis, skulptura: teoretiko-metodologichni osnovi kompleksnogo navchannya: Navchalnij posibnik / M. I. Tumanov. Lviv: Avers, 2010. – 496 s.